

KERAMET - II *

Süleyman Uludağ **

Bazı Sûfilerin Keramet Olaylarına Bakışı

İlk sûfiler kerameti ilahi bir ikram ve lütuf olarak görmekle beraber öneminin abartılmasına da ısrarla karşı çıkmışlar, keramet gösterilerine ve keramet satanlara (keramet-har, keramet-furûş) ağır eleştiriler yöneltmişlerdir.

Çoğu vecd, sekr ve fetret/zaaf halinde meydana gelen kerametlere büyük sûfiler hayzu'r-icâl/erkeklerin hayzı nazarıyla bakarlar. Adet gören kadın, bu halde iken Hak Teâlâ'nın huzuruna çıkamaz, namaz kılamaz, secdeye varıp O'na erme/vuslat, O'na en yakın bir konumda olma halini yaşayamaz. Keramet ehli de, kendisinden keramet zuhur ettiği halde aynen böyledir. Keramet mâsivâdır, onu görmek Hakk'ı temâşâyâ engeldir. Bunun için büyük sûfilerin gözü keramette değil, daha yukarıdadır.

Ünlü Sûfî Ebu Said Ebu'l-Hayr, kendisinden keramet ve menkıbeler anlatmasını isteyen bir müridine şöyle demiştir: Keramet dinleyen ve menkıbe anlatan değil, kerametleri ve menkıbeleri anlatılan bir kişi ol.

Kasabın oğlu diye tanınan Ebu'l-Abbas el-Kassâb'dan keramet göstermesi istenince demişti ki: Mesleği keçi boğazlamak olan bir kişinin oğlunun her kesin ziyaret ettiği ve saygı duyduğu bir kişi haline gelmesi keramet değil midir? Keramet göstermesi istenen bir şeyh: "Bunca günahımızla yeryüzünde gezmemiz keramet değil midir? demiştir"

Ebu Said Ebu'l-Hayr'ın kerametlerini uzun uzadıya nakleden İbn Münevver, onun şöyle dediğini söyler: Bu yolda kerametın fazla önemi yoktur. Şeyhin diğer hallerine göre kerametlerin yüzde bir değeri bile yoktur. Keramete düşkün olan halktır (*Esrâru't-tevhîd*, s. 391).

"Keramet afet-i tariktir", Hakk'a giden yolda bir engeldir. Bâyezid

* Bu yazının birinci bölümü *Dünden Bugüne Bursa'da Tasavvuf Kültürü-3*, Bursa 2004, ss. 15-36 adlı eserde yayımlanmıştır.

** Prof. Dr., Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı

Bistamî'nin şu menkıbesi de önemlidir: Seher vaktine kadar Hakk Teâlâ'nın huzurunda el pençe duran Bâyezid tan yeri ağarırken şöyle niyazda bulundu:

- İlâhî! Bir zümre tay-yi mekân istedi, bunu onlara verdin. Ben bundan sana sığınırım. Başka bir zümre suda ve havada yürümeyi istediler ve buna razı oldular. Onlara da bunu verdin. Ben bundan da Sana sığınıyorum. Bir başka zümre hazineler istediler ve buna razılar, Sen de bunu onlara verdin. Ben bundan da Sana sığınıyorum.

Bâyezid bu şekilde yirmi küsur keramet saydı, sonra Hakk Teâlâ'dan nidâ geldi:

Dile benden dilediğini, ne istiyorsan onu sana bahşedeceğim. Bâyezid:

- Ya ilahi (Sana nazaran) güzel gördüğüm hiçbir şey görmedim ki onu isteyem. Yine Hakk'tan nidâ:

- Benim gerçek kulum sensin, bana Benim için dürüst olarak kulluk ediyorsun. (Ebu Talib Mekkî, *Kutu'l-kulûb*, c. II, s. 139).

İşte hakiki kul, ulu veli ve büyük arif! Allah için ibadet ediyor ve O'ndan sadece O'nu istiyor.

Necmeddin Dâye mükâşefe makamından bahsederken keramet konusunu da yorumlar: Daha çok harikulade haller ve kerametler bu makamda görülür. Suda ve havada yürüme, tayy-ı mekân gibi. Ama bu tür kerametın fazla önemi yoktur. Zira bunlar dindarlarda da dindar olmayanlarda da görülür. Hz. Peygamber, kehanetiyle tanınan Yahudi genci İbn Sayyad'a "Ne görüyorsun?" diye sormuş, su üzerinde kurulmuş bir taht, cevabını alınca buyurmuş ki o iblisin tahtıdır.

Bu tür harikalar Deccal'de de görülecektir. Hadiste de belirtildiği üzere Deccal, bir adamı öldürecek ve diriltecektir. (*Mirsâdu'l-ibâd*, Tahran 1366, s. 313) Dâye ayrıca şunu da belirtiyor: Nice samimi sâlik, aşka düşmüş tâlib ruhların harabelerinde keramet kadehinden dolu dolu içip mest olurlar, bu içkinin tadını alıp sarhoşluğun verdiği şımarıklık ve gurura kapılırlar. Hiçbir zaman ayık hale gelemez, akıllarını başlarına toplayamazlar. "Keramet sahiplerinin tümü perdelenmiştir" ifadesinde anlatıldığı gibi gözlerine perde çekilmiştir. Bu kerametler onun halinin putu ve beline bağladığı zünnâr olmuş ve onu Haktan uzaklaştırmıştır. Yükselişten sonra düşmekten Allah'a sığınınız. (*Mirsâdu'l-ibâd*, s. 220).

Keramet, münecimlik, sihirbazlık, hokkabazlık, şa'bede, sa'veze, gözbağcılığı ve falcılık gibi şeylerin keramet olarak gösterilmesi veya bazı cahil ve mu-kallitlerin aslında keramet olmayan hususları keramet sanıp aldanmaları veya kerametın önem ve değerini haddinden fazla abartmaları, diğer yandan bazı

bilgisiz müritlerin şeyhlerine hayran olup onun tabii ve mutata olan beşeri hallerini bile keramet olarak algılamaları, bazı tesadüfleri hemen ve kesin bir biçimde keramet olarak görmeleri, bütün bunların zâhirî ve şer'î hükümlere uygun olup olmadıklarına da çoğu zaman bakmamaları hakiki sûfîlerin ve büyük âriflerin yakınmalarına sebep olmuş, amacından saptırılan keramet kavramının doğru bir yorumunu yapmaya ve bu hususta çevrelerindeki insanları uyarmanın onları sevk etmiştir. Büyük sûfîlerin keramet diye ortaya atılan bir takım gösterileri, yapay ve içi boş olayları, İslâmî özü ve manevi yönü bulunmayan durum ve davranışları başkalarından çok ve daha sert ifadelerle kınamalarının sebebi tutmuş oldukları yola ve bunun gereklerine olan bağlılıklarıdır.

Abdülmeccid Hânî, şeyhinin şöyle dediğini nakleder: Tuhaf şey, uzak yerlerden gelenlerden bazıları beni Mekke'de, bazıları Bağdat'ta gördüklerini ve sohbetinde bulduklarını söylüyorlar. Hâlbuki ben evimden çıkmış değilim. Bu iftira ne böyle? (*el-Hadâiku'l-verdiyye*, Dımaşk 1308, s. 186).

Kerametle ilgili çeşitli manipülasyonlar, göz boyamalar, aldatmacalar, kandırmacalar, sahtecilikler, riyakârlıklar, şarlatanlıklar, istismarlar, zekâ ve el oyunları her zaman, her yerde görülmüştür. İbnü'l-Cevzî bunlardan bir kısmını *Telbisü'l-İblis* ve *Saydu'l-Hatır* isimli eserlerinde anlatır.

Bir şeyin şuyu'vuku'undan daha etkili olabiliyor. Her hangi bir kişinin keramet sahibi bir ermiş olarak ünlenmesi onun etrafında pek çok keramet olaylarının kümelenmesine ve anlatılmasına sebep olabiliyor. Yukarı mahallede yalan söyleyen bir kişi aşağı mahallede yalanın konuşulduğunu görünce buna kendisi de inanmış, sözünü burada hatırlatmakta fayda vardır.

Rabiâtü'l-Adeviyye, aslı olmayan keramet olaylarının kendisine mal edilerek anlatılmasının önüne geçmek için her ziyaret talebine olumlu cevap vermezdi. Evinde ihtiyaç zamanında hazır halde yiyecek ve içecek buluyormuşsun diyenlere: "Yok öyle bir şey, olsa bile katiyen el sürmem." Demişti. (İbnü'l-Cevzî, *Telbisü'l-İblis*, Beyrut 1987, s. 461).

Tasavvufî hayal ve tasavvur tarzı bu gibi menkıbeleri öğretmeye, yaymaya üretilenleri çeşitli kalıp ve şekillere sokmaya, birine ait bir kerameti başka birine uyarlamaya ve bütün bunları kabullenmeye oldukça müsaittir.

Pozitif, rasyonel ve maddeci düşünmeye yatkın olanlar, olayların determinist bir ortamda gerçekleştiği kanaatini taşıyanlar bunları hayal (illüzyon), halüsinasyon (vehim, sanrı) olarak görüyor, bunlara inananların düşünce yetilerinin zayıf, onun içinde çabuk aldanmış bilgisiz kişiler olduklarından bahsediyorlar ve olağanüstüler alemine, metafiziğe açılan kapıyı tamamıyla kapatıyorlar. Maddî âleme hapsedilen birey ve toplum bu âlemin dar kalıplar içinde sıkışıp

kalmaktan rahatsız oluyor. Özellikle insan ruhu, bu ilahi cevher maddî âlemin ilerisinde, ötesinde ve üstünde kendi aslını aramak için fizik ötesi alana ilgi duymaya devam ediyor ve oraya ulaşmak için çalışıyor. Bunlardan bir kısmı astrolojiye, münecimliğe, falcılığa, medyumlara, ufologlara, okültik bilgilere, cinciliğe, huddamlara, spiritizmaya, ruh çağırılmaya, parapsikolojiye, metapsişik olaylara, meditasyona, yogaya, metapsikoza, tenasühe, reenkarnasyona ve benzeri hususlara ilgi duyuyor, buralarda tatmin arıyor, mekanik ve determinist dünya anlayışından sıkılan ruhlarını rahatlatmaya çalışıyorlar. Özellikle siyasî, iktisadî, içtimaî, ailevî ve meslekî krizlerin yaşandığı, birey ve toplum üzerinde baskının arttığı dönemlerde söz konusu olumsuz hava daha da etkili olabiliyor. Sadece ekonomik sıkıntı ve yoksulluk değil, bazen tam tersine lüks, konfor ve ekonomik refah ta aynı sonucu doğurabiliyor.

Maddî âlemin ötesindeki manevî âlemin bu âlem kadar, hatta daha fazla gerçek olduğu, o âleme ait bilgilerin bu âleme ait bilgiler kadar, hatta daha fazla değerli olduğu temasını işleyen filimler ve hazırlanan TV. Programları önce ABD’de başlayarak moda oldu ve bu rüzgar Türkiye’de de esmeye başladı. STV’deki “Sır Kapısı”, “Sırlar Dünyası”, TGRT’deki “Telekritik”, Beş Şehir, öldü ve dirildi, beş koca değiştirdi, 6. His, Gizli Dünyalar, Kanal 7’deki “Kalp Gözü”, Flash TV’deki “Gönül Kapısı”, Star TV’deki “Sırlara Yolculuk”, ATV’deki “Aşkın Mucizeleri”, “Gerçeğin Ötesi” gibi televizyon programları ve mini filimler en fazla reyting alan programlardır. Bu programları yapan ve yayımlayan TV’ler kadar bunları izleyenlerin kimlikleri, bilgi ve ekonomik refah düzeyleri, eğitimleri ve inançları da önemlidir.

Ancak ne oldu da bu tür dizilere, programlara ve filimlere olan ilgi arttı? İnsanlık yeni bir şeyler mi keşfetti? Aslında yeni bir şey keşfedilmiş değildir. Bunlar, Kur’an ve Hadis gibi iki kutsal referansı bulunan keramet, maûnet, mugavvese, ilham, keşf ve firâset gibi terimlerle ifade edilen hususların az çok şekil ve içerik, hatta amaç değiştirmiş biçimleridir. Bununla beraber hakikisi bulunmayan veya nadir bulunan bir şeyin taklidinin veya sahtesinin işe yaradığı kadar söz konusu hususlar da az çok işe yaradığından bir talep meydana getirmekte, bu da bu konudaki arzı artırmaktadır. Bu arada İslâmî hakikatler ve manevi dünyamızın vücuda getirdiği ve manevi dünyamızın vücuda getirdiği konuyla ilgili kültür tanınmaz hale getirmekte, her şey daha çok birbirine karışmaktadır.

Söz konusu programların rağbet görmesinin sebebi iktisadi olabilir. Ardarda yaşanan ekonomik krizler, ekonomideki küçülme, daralma, buna bağlı olarak meydana gelen işsizlik, iş bulamama, işini kaybetme, yaşanan iflaslar, batan

firmalar, kapısına kilit vuran fabrikalar, diğer yandan kolay köşe dönmeler, hortumlamalar, millet ve devletin soyulması olayları vs. bu gibi hususların öyle sonuçların doğmasında payı bulunduğu bilinmeyen bir şey değildir.

Sebepler siyasi olabilir. Siyasi ve idari makamların, üst kurumların, bu kurumların başında bulunan bürokratların halk üzerinde veya halkın temsilcileri üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak oluşturdukları baskı ve dayatmalar, hukuk ve kanun kullanılarak uygulanan yasaklar, kısıtlanan özgürlükler, verilen sözde kanuni ve idari cezalar, keyfi kararlar o âleme olan ilgiyi arttırmada etkili olur. Darbeler, ihtilaller ve kargaşa ortamında insanlar söz konusu hususlara yönelerek huzur ve sükûn arar, teselli bulmaya çabalar.

Sebepler hukuki olabilir. İşlenen suçların cezasız kalması, yapılan haksızlıkların giderilmemesi, yargının siyasallaşması, rüşvet ve iltimasa bulaşması, yanlış, keyfi ve ideolojik kararlar vermesi, zalimlerin ve gaddarların yaptıkları zulmün ve haksızlığın yanlarına kar kalması manevi düzlemde “Etme-bulma=Eden bulur” bir hukuk ve kanun anlayışının yükselmesine uygun bir zemini hazırlar. “Hak kulundan intikamın yine abd ile alur. Bilmeyen onu abd etti sanur.” Anlayışını kuvvetlendirir. Hukukun ve kanunun gerçekleştirmede adalet ve kuramadığı denge başka bir zeminde gerçekleşmiş ve kurulmuştur, diye inanılır.

Sebepler ahlakî olabilir. Rüşvet, iltimas, istismar, ihtikar, spekülasyon, manipülasyon, hile, aldatma, yalan, kumar, fuhuş, içki ve uyuşturucu iptilası, israf, tefecilik, riya, tabasbus, bencilik, menfaatperestlik, saygısızlık, ve benzeri fena huyların ve bundan kaynaklanan kötülüklerin yaygınlaşması ve hoş karşılanır, hatta takdir edilir hale gelmesi de ümitleri azalan veya kaybolan insanları başka bir âlemde ümit ve dertlerine deva aramaya sevk eder.

Sebepler dinî olabilir. Dinin yanlış yorumlanması, batıl inanç ve hurafelerin din diye sunulması, inançların zayıflaması, âhiret inancının etkinliğini yitirerek formal bir şey haline gelmesi, dinin öngördüğü ahlakın yozlaştırılması, inanç-ibadet-ahlak üçlemi arasında sağlam bir bağın kurulamaması, dini sorumluluk bilincinin insanların kalplerine yerleştirilememesi gibi hususların sözü edilen anlayışların ve yönelişlerin ortaya çıkışında payı büyüktür. İslâm dinini her yönüyle ve geniş boyutlarıyla anlama yerine kelam ve fıkıh kurallarıyla çizilmiş küçük bir daireye sıkıştırılmış olmasında bunda payı büyüktür. Zâhir ulemasının kuru, katı, yavan, duygusuz ve içeriksiz din anlayışı ve buna dayanarak verdiği fetva ve hükümler her zaman söz konusu yönelişleri dolaylı olarak güçlendirmiştir.

Kur’an ve Sünnet’ten kaynaklanan dini gelenek içinde önemli bir yer tutan keşf ve keramet olaylarının hafife alınması, bazı hocalarca aşığılanması ve alay

konusu yapılması söz konusu alanda bir boşluk meydana getirmiştir. Bu boşluk "Sırlar Dünyası", "Kalp Gözü", "Gönül Kapısı", "Sırlara Yolculuk", "Gerçeğin Ötesi", "6. His", "Gizli Dünyalar" gibi dizi ve mini filmlerle doldurulmaya çalışılmakta, bu hususta Flaş Tv, Star Tv ve Atv sekülerliğin ödün vermez temsilcileri olan kanallar TGRT, STV ve Kanal 7 ile yarışa girmektedirler.

Televole gibi sığ programlardan halkın bıkması, batı kökenli popüler dizilerin tatmin edici olmaması, insanlarımızın böyle programlara yönelmesinde etkili olabiliyor.

Aslında dinî-İslâmî kaynaklarda, özellikle tasavvufî eserlerde halkın ihtiyacını karşılayacak epey bilgi ve menkıbeler vardır. İhtiyacın bu kaynaklardan karşılanması daha tatmin edici, güven ve huzur verici de olur. Fakat bu kaynakların yeterince bilinmemesi ve geliştirilmiş olmaması yayıncıları daha kolay ve hazır olana yöneltiyor.

Herkesin her istediğini yayınladığı bir dönemde bu tür programlara denebilecek fazla bir şey olmamakla beraber bu gibi yayınların dini tartışmalara yol açtığı da göz ardı edilmemelidir. Elbette ki, bu bir moda, bir furyadır, gelip geçecek, geriye tortuları kalacak, manevi inanç dünyamız ise hiçbir zaman tükenmeyecek tersine bütün derinliği, enginliği ile canlılığı ve var olmaya devam edecektir. Çünkü o manevi âlem bir moda ve furya değil, köklü bir geleneğe dayanmaktadır. Tarihin en eski zamanlarına dayanan ve insan ruhunun derinliklerinde kaynaklanan bu manevi âlem zaman zaman ihmal edilse ve varlığını yeterince hissettirmese de itibarını tekrar kazanarak ve hak ettiği değerini bulacaktır.

Aslında bizim "sahih kerametler ve keşifler âlemi dediğimiz Kur'an ve Sünnet'e dayandığına inandığımız, Ehl-i Sünnet içinde İslâmî gelenekte önemli bir yeri bulunduğu kani olduğumuz alan ilk defa böyle sıkıntılı ve bunalımlı bir durumla karşılaşılıyor, değildir. Daha önce de en çok sömürülen, hafifleştirilen ve yozlaştırılan bu alan olmuştur. Bu alan her zaman bu tür şeylerle karşı karşıya kalmış, bundan böyle de kalmaya devam edecektir. Buna rağmen o asliyetini korumaktadır.

Keramet-İstidrac İlişkisi

Keramet ilahi bir lutuf, istidrac ve mekr ise bir âfet ve felakettir. Her ikisi de harikulade niteliktedir. O halde kerametle istidrac nasıl ayırt edilir? Kendini sıkı bir şekilde denetlemeyen bir veliden zuhur eden bir keramet her an istidrac dönüşmesi ihtimali varken veli bundan nasıl emin olabilir? Nasıl endişe etmez?

Bir kul Allah'tan bir şey diler de Allah bunu ona lutf ederse bu durum o ku-

lun Allah katında makbul olduğunu göstermez. Ona verilen şeyin sıradan bir şey veya olağanüstü bir şey olması sonucu değiştirmez, ikisi de birdir. Böyle bir şey keramet de, istidrac da olabilir.

“Ayetlerimizi yalanlayanları farkına varmayacakları şekilde adım adım uçurumun kenarına göstereceğiz” (Araf, 7/182; Kalem, 68/44) mealindeki ayette de işaret edildiği üzere istidrac sahipleri inkârcı ve günahkârdır. Keramet de iman ve takva esası taşır.

Kendisinde keramet zuhur eden veli bundan memnun olmaz ve hoşlanmaz. Bunun istidrac ve imtihan olabileceğini düşünüp Allah’tan daha çok korkar, daha fazla endişelenir. İstidrac ehli ise harika bir hususun kendisinden zuhur etmesinden memnun olur, hoşlanır. Bunu hak ettiğine inanarak kibirlenir, başkalarını hakir görür. Bunun sonucu da felaket olur. Veli olduğu sanılan bir kimsede bu durum görülürse bu keramet değil istidracdır. Bundan dolayı büyük veliler, “kişinin Hak’tan kopma ihtimalinin en fazla olduğu makam keramet makamıdır”, demişler, kerameti afet-i tarik olarak görmüşlerdir. Büyük veliler ilahi felaketlerden korktukları kadar kerametden de korkarlar.

Keramet sahibi kerameti “ben hak ettim”, derse buna sevinir. Bu ise bilgisizliğin eseridir. Onun için kerameti sırf Hakkın bir lütfu olarak görmelidir

Keramet Hakkın gayrıdır, mâsivâdır. Haktan başkasıyla sevinmek Haktan uzak düşme sebebidir. Keramet sahibi kerameti amel ve ibadetin bir bedeli olarak görürse yine aldanmış olur. Çünkü hiçbir şey ilahi ikramın, kerametın bedeli olamaz.

Keramet sahibi gösterdiği tevazu ve mahviyet sebebiyle keramete nâil olmuştur. Kibirlendi mi bundan yoksun olur.

İblis ve Bel’am Ba’ura’daki harikalar keramet olarak gözükmüş ancak âkıbeti hüsrân olmuştur.

Keramet Allah’ın ikramı olduğundan o ikramı, bunu ikram eden Hak’tan daha önemli görmek tehlikeli ve zararlıdır.

İftihar nefsin ve şeytanın işidir. Bu işe bulaşan felaket girdabına düşmekten kurtulamaz.

Mevlâ’yı sevenle Mevlâ’dan geleni seven arasında fark vardır. Mevlâ’dan geleni seven aslında kendini seviyor demektir ki tehlikelidir.

Görülüyor ki hangi açıdan bakılırsa bakılsın keramet sahibi olmak riskli bir şeydir, ağır bir sorumluluktur, ciddi, uyanık ve dikkatli olmayı gerektirir. Keramet ve harikulade hallerden hoşlanma nefsin cibilliyetinde ve insanın tabiatında vardır. Nefis bir yolunu bulup bu tür halleri kendine mal eder, buna da sevinir. İşte o zaman meşum sona giden yola ilk adımını atmış olur, bu yoldan dönmek de kolay olmaz.

Sebeup-sonuç ilişkisi içinde işleyen bir âlem düzeni yanında bir de bu düzeni delen/aşan bir alem düzeni vardır. Bir tabiat kanunu vardır, bir de onların üzerinde kanunları kanunu denilen daha genel bir kanun vardır. Bir alttaki kanuna göre imkânsız sayılan bir hal, bir hadise bir üstteki kanuna göre mümkün olabilir. Bunu red ve inkâr etmenin bir anlamı da yoktur. Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen harikulade hal ve hadisler dışındaki harikaları kabul etme dinen zorunlu değildir, bu tür gerçekleri reddetmekte insanın görüş ufkunu daraltmaktan başka bir işe yaramaz. Ayrıca peygamberler döneminde görülen harikaların sonraki zamanlarda neden görülmediğinin açıklamasını yapmakta kolay değildir.

Ulemaya Göre Keramet

Sûfî olmayan veya sûfilikle ilgisi olsa bile bu yönü ağır basmayan Müslüman âlimlerine ulema-yı zahir veya ulema-yı rusum veyahut sadece ulema denir. Gazali bazen bunlardan Dünya âlimleri diye de söz eder (*İhya*, c. I, s. 23). Sûfî

Sûfîler için de ulema-yı bâtin, erbâb-ı kulûb (Gönül ehli) ve âhîret âlimleri gibi ifadeler kullanılır. Tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve kıraat âlimleri eğer az-çok sûfilîğe ilgi duymamış ve bununla meşgul olmamışlarsa zahir uleması sayılırlar.

Zâhir-bâtin ayrımını İslâm'ın özünde vardır. Önce Allah Zâhir-Bâtındır (Hadid, 57/3). Allah'ın Zâhir-Bâtın nimetleri mevcuttur (Lokman, 31/20). görülmediği için kalbin fiillerine batini ameller, bunların hükümlerine de batını hükümler denilmiştir. Tasavvuf batini fiilleri ve bunlara ilişkin bâtinî hükümleri konu aldığı için ilm-i bâtin, fıkıh-ı bâtinî; sûfîler de ulema-yı bâtin diye adlandırılmıştır. Hz. Peygamber, Sahabe, Tâbiin ve Etbâu't-Tâbiin döneminde, yani ilk üç Müslüman neslin yaşadığı çağda zahir-bâtin ayrışması hissedilir ve fark edilir bir durumda değildi. Ceviz kabuğunun cevizin özünü içinde sakladığı gibi zâhir de bâtinî içinde muhafaza ediyordu. Zamanla zâhir- bâtin birbirinden ayrışarak farklı alanlar meydana getirmekle beraber bu iki alanı birbirine bağlayan bağlar ve karşılıklı ilişkiler her zaman varlığını sürdürdü.

Zâhir-bâtin ayrışmasının meydana gelmediği ilk dönemde tanımlanmış mucize, kerâmet ve harikulade kavramları ve bunları ifade eden terimler yoktu. Kur'an'da mucize, kerâmet ve harika terimleri yoktur. Mucize ve kerâmet olaylarından bahseden Kur'an bu tür harikulade olayları ayet, beyyine ve burhan gibi kelimelerle ifade eder. Mucize ve keramet gibi harikaları ifade eden ayet ayrıca Hak Teâlâ'nın varlığına işaret eden ve delil teşkil eden kıyametin alametleri olan hususlar için de kullanılmıştır. Harikaları dile getiren ayet kelimesi

varlıklar arasında mevcut olan düzeni de ifade eder. Meselâ Hz. Salih'in devesi bir harika bir mucizedir. Kur'an'da sıra dışı bu husus ayet kelimesiyle ifade edilir. (bk. Hud, 11/64) fakat bir düzen içinde meydana gelen gece-gündüz ve benzeri tabiat olayları ve kanunları da yine ayet kelimesiyle ifade edilir. (bk. Âl-i İmran, 3/190) diğer bir deyimle ayet hem sıradan, hem de sıra dışı, hem fevkalade, hem de âlelâde olay ve haller için kullanılmıştır. Burada önemli olan her iki türünün de Allah'ın varlığına, kudretine işaret etmesidir. Hz. Peygamber, güneş tutulması dolayısıyla; "Allah'ın ayetlerinden iki ayettir." buyurmuştu. (Buharî, Kusuf, 1; Müslim, Kusuf, 1). Hâlbuki ender görülmekle beraber bu olay tabiat kanunları çerçevesinde meydana gelir.

İslâm toplumunda çeşitli düşünce hareketlerinin ve mezheplerin ortaya çıkışı yavaş yavaş harika olaylar ve haller üzerinde düşünme, bu tür olayları sınıflandırma ve birbirinden ayırıştırma, aralarındaki ortak ve farklı noktaları tespit etme sonucunu doğurmuştu. Sınıflandırma ve ayırıştırma işi epey uzun süren bir süreç içinde gerçekleştirilmiştir. Bu süreç sonunda mucize, keramet, mâunet/magûse gibi olumlu; istidrac, keyd ve mekr gibi olumsuz harikalar yekdiğerinden ayırt edilmiş, bunlar ayrı ayrı tanımlanmıştır. Fakat bunların sınıflandırılmaları ve tanımlanmaları zor, sıkıntılı ve tartışmalı olmuş, bir türlü ortak kanaate varılamamıştır. Tartışmalar bu günde devam etmektedir. Bu konuda bir iki örnek üzerinde durmak maksadımızı açıklamaya yardımcı olacaktır.

Mucize, harika bir husus olup peygamberlik iddiasıyla birlikte bulunur, insanları hayra ve saadet davet eder. Maksat Allah'ın elçisinin iddiasının doğru olduğunu göstermektir. Mucize, Allah'ın peygamberlik iddiasında bulunan elçisini tasdik için yarattığı ve insanların benzerini vücuda getirmekten aciz kaldığı harikulâde hususlardır.

Aslında yukarıdaki tarifler problemlidir. Kur'an'da ayet kelimesiyle ifade edilen mânâyı da karşılamaz. Bu tariflere göre Allah tarafından elçi olarak gönderilen ve vahyi alan peygamberlerden, bir meydan okuma (tahaddî) sonunda mucize zuhur eder. Hz. İsa'nın beşikten bir bebek iken konuştuğunu Kur'an bildirir. (Meryem, 19/29; Âl-i İmrân, 3/46). Burada Hz. İsa'nın Allah'tan vahyi alması, peygamber olarak gönderilmesi ve meydan okuması söz konusu değildir. Bu problemi çözmek için; "peygamber olacak bir kimseden, peygamber olarak gönderilmeden evvel zuhur eden harikalara irhâs denir." denilmiştir. Aslında Kur'an'da mucize-irhâs ayrımı yapılmadan bütün harikalara ayet veya beyyine denmişken sonradan böyle bir ayırım yapılmıştır. Görüldüğü gibi bazı âlimlerin mucize dediği olaylara diğer bazıları keramet diyor.

Diğer yandan İmamiye Şiası on iki imamdan zuhur eden harikulade olay ve halleri mucize olarak adlandırır.

Kur'an'daki yedi uyurlar, Hz. Musa- Hızır ve Zülkarneyn olayları (bk. Kehf, 18/16-2 6, 18, 60, 83, 98), Hz. Musa'nın (s) annesine bebeğinin geri verilmesi (Kasas, 28/7 -13), Sebe Melikesi'nin Tahtının bir anda Hz. Süleyman'ın yanına getirilmesi (bk. Neml, 27/38) Kur'an'daki hârikûlade olaylar olup mucize yada keramet oluşları tartışmalı olan hususlardır. (bk. Kuşeyrî, ss. 667-68). Hz. Peygamber'in ümmetinden zuhur eden kerametlerin aslında O'nun mucizelerine dahil olduğunu söyleyen İbn Teymiye Sahabe ve Tâbiine ait bir çok kerametler nakleder. (bk. *el-Furkân beyne evlilyâi'r-Rahman ve evlilyâi's-Şeytan*, Kahire 1387; a.mlf, *Mecmua Fetavâ*, Riyad 1381, ss. 156-310). Üseyd b. Hudayr'ın okuduğu Kur'anı meleklerin dinlemeleri (Müslim, Salâtu'l-Müsafirîn, 242; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 81), Hz. Ebu Bekir'in misafirlerine ikram ettiği yemeğin bereketlenmesi (Burharî, Edeb, 88; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 192) ve benzeri bir takım sahabe kerametleri hadis kitaplarında nakledilir. (bk. el-Münavî, *el-Kevadibü'd-dürriyye*, Kahire, 1939, c. I, s. 10).

Hz. Peygamber zamanında âyet ve beyyine denilen ve Hz. Peygamber'den kaynaklanan harikaların çok sayıda vukua gelmesi, her an semadan bir âyetin inmesinin ve bir haberin gelmesinin beklenmesi, bunların müminleri derinden etkilemesinin bunun dışında kalan harikaları perdelemiş ve fazla itibar edilmez hale getirmişti. Kehanet, remil atmak, müneccimlik ve sihir gibi hususların günah sayılıp yasaklanması da peygamber merkezli âyetlerin (harikaların) dışındaki fevkalâde olay ve hallara pek fazla itibar edilmemesine sebep olmuştu.

Nübüvvet meşalesinden zamanla uzaklaşılması daha sonraki çağlarda meydana gelen harikaların belirgin hale gelmesine ve dikkattin bunlar üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştu. Bununla beraber keşif ve keramet meselesi ilk dönem Müslümanlarının yadırgadığı bir mesele değildi. Keramet ve harikaların dinî açıdan tartışma ve ihtilaf konusu haline gelen bir mesele değildir keramet ve harikaların dinî açıdan tartışılır hâle gelmesinde felsefî düşüncenin ve akılcılık yani ağır basan Mutezile'nin etkisi olmuştur. Reyçi/kıyasçı fakihlerin ve kelamcılarının da keramet olayına yaklaşımları çok şüpheli olmuş; bu konudaki duruşları yeterince açık olmamıştır. I, II, VII ve VIII. asırlarda yaşamış zâhid ve âbidlere ait olarak nakledilen keramet türü harikalara karşı onaylayıcı veya reddedici açık ve kesin bir tutum almayan fakihler ve kelamcılar çoğu zaman ya yuvarlak laflarla durumu idare etmişler veya susmayı tercih etmişlerdir. İlk sūfîler karşısındaki tavırları da hemen hemen böyle olmuştur. Bununla beraber Hallac-ı Mansur'a ve benzeri bazı mutasavvıflara nispet edilen

harikaları sihir ve gözbağcılık olarak görüp reddeden âlimler de olmuştur.

Yüce Allah'ın sâlih ve takvâ sahibi müminlere bir ikramı ve lütfu olan harika anlamına gelen hususları diğer harikalardan ayırt etmek için mutasavvıflar kerametın özelliklerini ve gerçekleşme şartlarını tespit etmeye çalışarak men-suplarını uyarılmışlardır. Aynı maksatla kelamcılar da yazdıkları eserlerde bu konuda bilgi vermişlerdir. Bu hususta mutasavvıflarla kelamcıların verdikleri teorik bilgiler birbirinden çok farklı değildir.

Bir yanda irhâs- mucize-keramet-maûne- magûse, diğer yanda ihânet, istidrac, mekr, keyd, hud'a, ; imlâ, ihlâk, sihir/ tılsım, şa'bede, olmak üzere önce ikiye ayrılan, sonra her iki kısmı sınıflandırılan harikalar pek çok tartışmaya ve görüş ayrılığına sebep olmuştur. Bu konuda en önemli ayrılık noktası harikaların, ferdî, sosyal ve dinî hayatın bir parçası ve her zaman yaşanan bir gerçek olup olmamasıdır. Sûfîler kerametın böyle olduğunu büyük bir inançla söyler ve savunurken zâhir uleması bu noktada oldukça sakıngan ve çekingen bir tutum sergiler, teoride kabul ettikleri kerametın pratikteki örneklerini pek kabul etmek istemezler. Yâfî'nin de belirttiği gibi ulemâdan bir kısmı kerametın her çeşidini inkâr eder. Diğer bir kısmı eski zamanlarda yaşamış müminlerin kerametlerini kabul ettikleri halde sonraki dönemlerde yaşamış müminlerin kerametlerini kabul etmez. Bunlar Hz. Peygamber zamanındaki Yahudilerin görmedikleri eski peygamberlere inandıkları halde çağdaşları Muhammed'e (s) inanmalarına benzetilir. Diğer kısmı çağlarında evliya bulunduğunu teorik olarak kabul edilir, pratikte belli bir veli göremez, gösteremez.

Ulema'nın kerameti tarifleri de açık değildir, bir kısmının keramet saydığı hususları diğerleri keramet saymazlar. Bazıları kerametın kapsamını geniş tutar, diğer bazıları dar tutar. Bu sebeple birine göre keramet tanımına giren bir olay ve hal diğerine göre keramet sayılmaya bilir.

Kerametın olağanüstülük derecesi

Bazılarına göre kerametın olağan üstü olma niteliği mucizelerin üstünde veya ona denk bir seviyede olamaz, mutlaka mucizenin altında olur. Diğer bazılarına göre peygamberlerden mucize olarak zuhur eden harikaların aynısı veya benzeri velilerden keramet olarak zuhur edebilir. (Teftazânâ, *Şerhu'l-Makasid*, c. II, s. 203).

Keramet kime aittir?

Ulema da mutasavvıflar da kerameti veliye değil, velinin tâbi olduğu nebiye bağlar ve: bir "Bir nebiye tabi olan ve onu örnek alan sâlih ve takva sahibi bir

müminde zuhur eden keramet tabi olduğu nebinin mucizesi olup velide zuhur etmesi tabiatıyla keramet adını alır. Bu görüşe göre velilerde zuhur eden kerametler, bu velilerin tabi oldukları nebilerin devam eden mucizeleridir. Zaten mahiyet itibarıyla mucize ile keramet arasında bir fark yoktur, ikisi de harikuladedir, ikisinin de yaratıcısı Allah'tır.

Keramete İman

İnanma bakımından mucize ile keramet arasında açık bir fark vardır. Kur'an'da anlatılan veya sahih hadislerde rivayet edilen mucizelere inanmak müminler için zorunlu olduğu halde Kur'an ve sahih hadisler dışında kalan belli ve somut keramet olaylarına inanma mecburiyeti yoktur. Mutasavvıflar muayyen ve müşahhas keramet olaylarına inandıkları, buna inanmanın faydalı ve gerekli olduğunu söyledikleri halde inanmamayı büyük bir dini kusur olarak görmezler. Çünkü Hz. Peygamberden sonra vukua geldiği rivayet edilen keramet olaylarına itikat etmek zarurât-ı diniyyeden değildir. İbn-i Hazm'ın kerameti peygamberler dönemi ile sınırlı tutması ve diğerlerini kabul etmemesi tekfiri gerektiren bir şey değildir.

Kerametın Amacı

Veliden kerametın zuhur etmesinin sebebi konusunda da çeşitli görüşler vardır. Bazılarına göre mucize göstermenin amacı neyse kerametın zuhur etmesinin amacı da odur. İmam Ahmed, Sahabe zamanında kerametın az görülmesi onların iman ve itikatlarının kuvvetli oluşundandır, der (el-Münavî, I, II). Kerametın fazla zuhuru da imanın za'fiyetine bağlanır. Mucize inkârcıların iddiası üzerine gösterilir ve bunun inkârcılara fazla bir faydası da olmaz. Kerametın zuhuru da, kerameti inkâr edenlere bir fayda sağlamaz. Çoğu zaman onları inkârlarından da vazgeçirmez. Mucize, müminlerin imanını ve peygambere olan bağlılıklarını güçlendirir. Keramet de tasavvuf yoluna yeni girenlerin heveslerini kamçılıyarak bu yolda şevkle yürümelerini, yolun gereklerini azimle yerine getirmelerini ve yola olan bağlılıklarını güçlendirmelerini sağlar, moral verir, maneviyatlarını takviye eder. Böylece keramet menkıbeleri Kur'an'da peygamber kıssalarının temin ettiği faydayı temin eder. Nitekim menkıbelerin Allah'tan gelen birer asker olup müritlerin gönüllerini kuvvetlendirdiklerini söyleyen Cüneyd Bağdadi Hud Sûresi'nin 20. ayetini buna delil olarak göstermiştir. (Serrâc, s. 275).

Keramet, sahibinin dürüst bir insan olduğunu gösterir, tutum ve davranışları doğru olmayanlardan keramet zuhur etmez. Bu suretle Allah hallerinde dü-

rüst olanla sahte olanı bize tarif eder. Keramet, sahibinin yakın halini kuvvetlendirir, basiretini artırır. (Kuşeyrî, ss. 660, 663).

Kerametın Hak Olduğunun Delili ve İspatı

Kerametın ve diğer harikulade olay ve hallerin aklen, ilmen ve naklen imkânını ve vukuunu, özellikle kelim ve fıkıh âlimlerine karşı ispatlamak mutasavvıflar için hiç zor olmamıştır. Mucizenin imkân ve vukuunu ispatlamaya yarayan her delil kerametın ve diğer harikaların da imkân ve vukuunu ispatlar. Kerametın imkân ve vuku şöyle bir mantıkla ispatlanır. Keramet alken tasavvur edilebilir bir olay olup gerçekleşmesi her hangi bir akli esası ortadan kaldırmaz. Hakk Teâlâ bu tür şeyleri icada kadirdir. O'nun kerameti yaratmasına engel olacak her hangi bir şey de yoktur. Keramet aklen mümkündür, imkânsız değildir. (Kuşeyrî, s. 660) Tabiat kanunlarındaki düzenin, sürekliliğin, delinmezliğin, illet-ma'lul, sebep-sonuç (illiyet, nedensellik) ilişkisinin esas olduğunu savunarak mucizelerin imkân ve vukuunu kabul etmeyen bazı filozoflara, materyalist ve naturalist filozoflara karşı bunun imkân ve vukuunu akıl ve mantık yönünden ispatlamak için kelimcilerin ortaya koydukları aklî, mantıkî, felsefî ve ilmî deliller aynı zamanda keramet ve diğer harikaların imkân vukuunu da ispata yarar. Bu bakımdan keramet ve harikalardan pek hoşlanmayan bazı kelim ve fıkıh âlimleri çelişkiye düşmemek ve tutarlı görünmek için bu tür olay ve halleri açıkça red ve inkâr edemez, kerhen bunu kabul eder, ama ironik ifadelerle meseleyi hafife almaktan da geri durmazlar. Zahir ulemasının tavrı takınmaları ve âmiyâne bir deyimle ehli tarikile, dalga geçmelerinin sebebi budur. Bu eğilimdeki zahir ulemasının zor ve sıkışık bir durumda kalması bundandır. Bunların daha makul ve gerçekçi olanları ise "Ne şiş yansın ne kebab" deyimini ile dilendirilen ortalama bir yol izlerler, keramet Kur'an ve sünnette geçen örnekleri ise genellikle bazı zâhir uleması tarafından te'vil edilerek, akla ve tabiat kanunlarına uygun yorumları yapılarak geçiştirilir.

Mucize ile keramet arasında bir mahiyet farkı var mıdır?

Ünlü sûfî Ebu Hafs Haddâd/demirci idi, bir gün kızgın demiri ateşten çıkarmış ve eli yanmamıştır. (Hucvirî, *Keşfu'l-mahcub*, Tahran 1338, s. 155.) İbrahim Tennurî de kızgın fırına girerdi. (Camî, *Nefahatu'l-iüns*, çev.: Lâmîi, s. 689; İbn Teymiyye, *Mecmuatu'r-resâil ve'l-mesâil*, Beyrut 1983, c. II, ss. 153, 172). Ahmed b. Ebi'l-Havarî de kızgın fırına girmiş ama yanmamıştı (Kuşeyrî, s. 435).

Ateşin insanı yakması doğa yasanın, sebep-sonuç ilişkisinin gereğidir, yakmaması ise yasanın delinmesi, bir istisnası, belli şartlarda belli kişide etkili

olmamasıdır. Bu tür olaylar çoğu zaman zâhir uleması tarafından garip karşılanır, dudak bükülerek geçiştirilir. Ama Hz. İbrahim'i Nemrud'un ateşinin yakmadığı (bk. Enbiya, 2/69) söylenince akan sular durur. Birincisi keramet, ikincisi mucize olarak tanımlanan bu iki olay arasında hiçbir mahiyet farkı yoktur, her iki olayın tabiat kanunu karşısındaki imkân ve vuku bir ve aynıdır. Birini kabul, diğerini red mümkün değildir, ikincisinin imkân ve vukuunu ispat için getirilen delil birincisi için de geçerlidir. Birincisinin imkânsız olduğunu göstermek için getirilen her delil ikincisi içinde geçerlidir. Bundan dolayı keramet ve harika olaylarına dudak büken bazı zâhir uleması bu gibi olay ve halleri red ve inkârda fazla ileri gidememiş, sadece bıyık altından gülmekle yetinmek zorunda kalmıştır.

Harikalara karşı olanlar veya bunları garib karşılayanlar

Kur'an'da âyet ve beyyine denilen mucizelere karşı çıkanlar putperestler, müşrikler ve kâfirlerdir. Aslında bunlar harikulade olay ve hallere karşı çıkmıyor, tersine bunlara inanıyorlardı. Onların karşı çıktıkları şey peygamberler ve peygamber'in mucizeleri idi. Hz. İbrahim'in Nemrud, Hz. Musa'nın Firavun ve kavmi, Hz. Peygamberin putperestler karşısındaki durumu dikkate alınınca bunun böyle olduğu görülür. Bu sebeple Kur'an'da harika olayların mümkün olup olmadığı hususu üzerinde durulmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Zira muhaptalar harikaları zaten kabul ediyorlardı. Putlardan medet umanların mucizelerin vukuunun imkânsızlığını iddia etmeleri mümkün değildir. Bütün hallerde durum budur.

Harika, mucize ve keramet olaylarına esastan karşı çıkan ve bunun imkânsızlığını savunan materyalist, natüralist, bazı aşırı rasyonalist filozoflar, mekanik bir dünya görüşüne sahip fizikçiler ve bilginlerdir. Dehri, mülhid ve zındık denilen bazı kimseleri de bu gruba dâhil etmek gerekir. Başta pozitivistler olmak üzere aydınlanma döneminin birçok bilgini ve filozofu da tabiattaki tek düzeliği ve determinizmi esas alarak buna uymadığı gerekçesiyle harikaları hurafe saymıştır.

Müslümanlık ve Müslümanlar söz konusu olunca durum şudur: Kur'an ve hadisi yorumlamada akli ve mantığı öne çıkaran mutezile mezhebi mensupları mucize, keramet ve diğer harikaları çok sınırlı olarak kabul ederken nakle ve rivayetlere öncelik veren Eş'arî kelamcıları bu tür olay ve durumlara oldukça geniş bir yer ayırmışlardır. Bu da sûfliğin Eş'arîlik muhitinde daha fazla kabul görmesine ve daha çok yayılmasına sebep olmuştur.

Sünnî kelamcıları sıklıkla şu ifadeyi kullanırlar: Ebu İshak İsfiranî dışındaki

bütün Ehl-i Sünnet kelimcileri kerametın vukuunu mümkün görür. Ebu'l- Hüseyin Basrî ve öğrencisi Mahmud Harizmî dışındaki bütün Mutezile alimleri kerametın vukuunu mümkün ve caiz görmezler. İbn Hazm, Halimî ve İbn Ebu Zeyd el-Malikî gibi bazı âlimlerin de Mutezile gibi düşündükleri kaynaklarda ifade edilir. Aslında verilen bu bilgiler eksik ve yanlış anlamaya müsaittir. Burada mesele kerametın imkân alanının kapsamı meselesidir. Eş'arîler bu alanı çok geniş tutarken mutezile olabildiği kadar daraltır. Bir veli veya mü'minin başkalarının leh ve aleyhinde veya kendisi için yaptığı duanın Allah katında kabul edilmesi suretiyle gerçekleşen kerametleri herkes kabul eder. Kur'an'da örneklerini gördüğümüz kerametler için de aynı şey söylenebilir. Zahirî mezhebinin ünlü âlimi İbn Hazm kerametleri Peygamberlerin hayatta buldukları zamanla sınırlı tutar ve o zaman meydana gelmiş olan keramet olaylarını o dönemin peygamberi ve mucizeleriyle ilişkilendirir. Mutlak olarak asla kerameti inkâr etmez. Subkî şöyle der:

"En çok hayret ettiğim şey ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden olan üstad İsfere'nin keramet inkârcısı olarak gösterilmesidir. Bu bir yalandır. Bu âlimin dediği şey şudur: "Keramet harikulade olma derecesine ulaşmaz. Peygamberlerden mucize olarak zuhur etmesi mümkün olan bir şeyin mislinin veliden keramet olarak zuhur etmesi caiz olmaz, keramet en fazla duanın Allah katından kabul edilmesi ve sahrada bir yudum su veya ekmek kııntısı bulunması düzeyinde gerçekleşir." (*Tabakatu's-Şafiyye*, Kahire, 1964-76, c. II, s. 316; Kuşeyrî, s. 660).

Görüldüğü gibi İsfere'nî keramet olaylarını kökten inkâr etmemekte, sadece kapsamını daraltmakta, mucize çapında bir harikanın velilerden keramet olarak zuhur etmesinin caiz olmadığını belirterek kapsamı daraltılmış bir alan içinde mahdud bir keramet anlayışını benimsemektedir. Mutezile'nin keramet anlayışı da budur böyledir. Zamehşeri, Alî imran suresinin 37. âyetini tefsir ederken Hz. Meryem'in kerameti gibi bir kerametın Hz. Fâtıma'dan zuhur ettiğini belirtir. Kehf suresindeki, "Bu Allah'ın âyetlerindendir" (âyet, 17) ifadesini yorumlarken de keramet deyimini kullanır, bu olay hârikulâde bir olay olarak görür. Fakat bütün bunlar peygamberlerin mucizeleri veya irhâs türü harikalar olarak da yorumlanabilir. Cin suresindeki 26. ve 27. âyetleri yorumlarken Zemahşerî: "Allah razı olduğu herkese değil, sadece rızasını kazanan resullere gaybın bilgisini verir." der. Sonra da ekler: "bu âyet kerametleri iptal eder." Eş'arî âlimi İbnü'l-Münir buraya şu notu koyar: "Kaderiye/Mutezile âlimleri kerameti inkâr ederler. Allah kerameti veliye verir. Kaderiye mezhebinden veli çıkmaz. Kerameti inkâr etmelerinin sebebi bundan mahrum olmalarıdır. (*Keşşâf*, c. IV, s. 632). Genellikle kerameti inkâr edenlere verilen cevaplardan biri budur. Kelam âlimi Teftazânî de keramet inkârcılarına karşı aynı delili kullanır: "Bid'at ehlinin kerameti inkâr etmelerinde şaşılacak bir şey yoktur. Bunun se-

bebi kendilerinde böyle bir olay hiç görülmemiş ve büyüklerinden de böyle bir şey işitmemiş olmasıdır. Bunlar ibadet konusunda gayretli, günah konusunda gayet dikkatli olmakla beraber Allah'ın keramet sahibi evliyasına dil uzatır, satadır ve kötülerler. Sıradan bidatçılar olarak gördükleri evliya'yı "cahil mutasavvıflar" diye nitelerler. (*Şerhu'l-Makâsid*, c. II, s. 204).

es-Serrâc, "Zahir ehli peygamberlerden başkasının keramet/harikulâde hal sahibi olması caiz değildir. Çünkü bu hal yalnızca onlara özgüdür. Ayet, mucize ve keramet bir ve aynı şeylerdir. Veliden kerametın zuhurunu kabul etmek veli ile nebiyi aynı seviyede ve eşit görmek anlamına gelir. Bu durumda nebi ile veli arasında fark kalmaz" demektedir. Bu ifadeden açıkça anlaşılıyor ki ister mutezile, ister Ehl-i Sünnet'ten olsun zahir uleması keramete sıcak bakmamaktadır. Mutezile bu konudaki tavrını açıkça ortaya koyarken Sünnî zahir uleması aynı şeyi çok nâdir hallerde açıkça ifade etmekte, çoğu zaman çeşitli gerekçeler ve bahaneler ileri sürerek üstü kapalı ve dolaylı olarak mutezilenin konuyla ilgili söylemini benimsemekte ve savunmaktadır.

Ulema keramete karşı olumsuz bir tavır takınırken ileri sürdüğü gerekçe ve bulduğu bahane hep şu olmuştur: Keramet caiz ve mümkün görülürse nebilikle velilik, peygamberlerle evliya eşit düzeyde görülmüş, aralarında fark kalmamış, peygamberi veliden ayırmak imkânsız hale gelmiş, mucizenin peygambere özgü oluşu anlamını yitirmiş, netice itibarıyla bir karışıklık meydana gelmiş olur. Ulemanın en önemli itirazı ve en kuvvetli delili budur. Dikkat edilirse görülür ki bu delil ne aklî ve mantıkî, ne de naklî niteliktedir. Ulemaya özgü teolojik bir mülahaza ve kaygı olmanın ötesinde delil denilecek bir tarafı yoktur.

Kerameti reddedenlerin delilleri

Harikulâde hâl/mu'cize bir peygamberin Allah'ın resulü/elçisi olduğunun kanıtıdır. Peygamber olmayan bir kişiden böyle bir harika zuhur etse bu delil geçersiz kalır. Harika ile peygamber arasında Lâzım-melzum, delil medlul ilişkisi vardır. Peygamberin lazimesi olan harika bulununca onun melzumu olan şeyin (nebînin) bulunmaması delili anlamsız kılar.

Yüce Allah, yarattığı hayvanların insanların işlerini kolaylaştırdığını bir nimet olarak zikreder ve "Hayvanlar yüklerinizi güçlük çekmeden varamayacağınız beldeye taşırlar. Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir." (Nahl, 16/7) buyurur. Oysa veli bir beldeden diğerine meşakkatle değil, keramet yoluyla kolaylıkla giderir. İşte bu durum âyetle çelişir. Hz. Peygamber, birçok zahmete ve meşakkate katlandıktan sonra Mekke'den Medine'ye birkaç günde varmışken evliyanın uzak bölgelerdeki beldesinden kısa bir sürede kolayca Kabe'ye varabilmeleri nasıl makul ve mümkün görülebilir?

Bir hadiste: *“Delil getirmek davacıya, yemin etmek davalıya düşer”* buyrulmuştur. Şimdi varsayalım ki velinin bir kişiden bir altın alacağı var, borçlu bunu inkâr ediyor, bu durumda kâdı veliden delil isteyecek midir? Yoksa bunun kerameti vardır, keramet sahibi yalan söylemez, deyip onun sözünü delilsiz kabul mü edecek? Bu durumda veliden delil istenmezse hadise uyulmamış, istenince de çelişkiye düşmüş olmaz mı?

Bir veliden kerametın zuhuru caiz olunca diğerlerinden zuhuru da caiz olacak, böylece kerametler bollaşacak, çoğalacak, sonuçta hârikulâde hal ve olaylar haline gelecek. Bu durumda da mucizenin olağanüstü oluşunun anlamı kalmayacak, keramet alelade bir olay olacak.

Bir hadiste: *“Mü’min, Allah’ın üzerine farz kıldığı hususları yerine getirerek Allah’a yaklaştığı kadar hiçbir şeyle O’na yaklaşamaz”* buyrulmuştur. (bk. Buhârî, Rikâk, 38) Farzları ifa ederek Hakk’ın yakınlığına ermek nâfileleri ifa ederek O’na ermekten daha önemlidir.

Evrende ve sosyal hayatta asıl olan “sünnetullah” ve “adetullah” denilen düzenlilik ve tekdüzeliktir. Ezelden ebede doğru giden bu ilahi kanun ve nizam çok nadir hallerde sadece peygamberler için delinir, sekteye uğrar. Bu da halkın peygamberlerin Tanrı’nın elçisi olduğunu tasdik edip getirdiği emirlere uyma maksadına yöneliktir. Vahye ve peygambere tabi olmayı sağlaması açısından mucize ümmet için bir rahmettir, hidayet erdirme vesilesidir. Demek ki tabiat kanunlarının harikalarla delinmesinde böyle bir hikmet, maslahat, menfaat, zaruret veya ihtiyaç vardır. Velinin veliliğini kabul ve tasdik edip kendisine tabi olmaya hiçbir Müslüman mecbur olmadığından ondan zuhur eden keramet için böyle bir hikmet ve maslahat olmaz. Hikmeti, gayesi ve faydası bulunmayan kerametın bir veliden zuhuru abes olur.

“Mucize, peygamberlik davasıyla birlikte ortaya konulan ve halkın mislini getirmekten aciz kaldığı bir harika” diye tanımlanır. Velinin kerameti de aynı mahiyette olunca, peygamber olmayan bir veli mucizenin mislini getirmekten aciz kalmıyor demektir. Bu da mucize kavramını zedeler.

Bahsedilen sebeplerden dolayı peygamberlikle velilik, peygamberle veli, mucize ile keramet bir birine karıştırılır ve ayırt edilmeleri mümkün olmaz, ayrıca veli peygamber düzeyine çıkarılabilir. Bu da bazı kimselerin peygamberlik iddiasında bulunmalarına yol açabilir diye keramete karşı çıkmıştır. Yaygınlaşan harikulade hal, olay ve kerametlerin insanları kolaycılığa, bedavacılığa, çalışmadan geçinmeye, tembelliğe, beleşçiliğe, düzenli ve istikrarlı bir iş hayatının olmamasına, ayrıca hurafe ve batıl inançların her tarafı istila etmesine, sonuçta toplum düzeninin ve medeniyetin çökmesine sebep olacağı da sık sık bu bağlamda dile getirilmiştir.

Yukarıdaki itirazlar ve red gerekçeleri ne din ne de akıl yönünden kesin deliller değildir. Nihayet kerameti garipseyen bazı âlimlerin görüş ve düşünceleridir. Bu konuda bu gibi pek çok görüş daha ileri sürülebilir. Kerametın imkân ve vukuunu caiz görenler bu itirazlara kısaca şöyle cevap vermişlerdir.

a. Peygamber Allah'ın elçisi olduğunu ve ondan vahiy aldığını söyleyerek halkı Hakkın emir ve yasaklarına uymaya davet eder, peygamberlik davasıyla ortaya çıkar. Velilerin böyle bir iddiaları olamaz, böyle bir şey iddia ettiklerinde ise yalancılıkları ortaya çıkar, veli olmaları bir yana sıradan bir mü'min bile olamazlar.

b. Peygamber mucizesiyle inkârcılara karşı meydan okur (tahaddîde bulunur) ve "Ben Allah'ın size gönderdiği bir elçisiyim, inanmazsanız size mucize gösteririm der ve mucize gösterdikten sonra "hadi siz de bunun bir mislini gerçekleştirin" der. Muhatap olanlar bu durumda onun mislini gerçekleştirmekten aciz kalırlar. Veliler ise tahaddîde bulunmazlar, yani meyden okumazlar ve "Ben Allah'ın velisiyim, inanmazsanız işte kerametim" diyemezler. Hatta bazı veliler veli olduklarını kendileri bile bilmez. Ayrıca bir velinin veli olması için keramet sahibi olması, keramet sahibi olması halinde bunun başkaları tarafından görülüp tasdik edilmesi de şart değildir. Mucize gösteren peygamberlere tabi olmak mecburi iken keramet sahibi velilere tabi olmakta her hangi bir mecburiyet yoktur. Velilere tabi olmak ihtiyaridir, bir tercih meselesidir. Tabi olup olmamanın manevi ve uhrevi bir sorumluluğu da yoktur. Veliliği kabul etmeyenler evliyanın feyiz ve bereketinden mahrum kalırlar, işte o kadar.

c. Her hangi bir mü'minden zuhur eden harika bir hal ve olayın keramet olabilmesi için keramet sahibi kişinin tabi olduğu peygamberin izinden giden salih ve takva sahibi bir kişi olması şarttır. Bu durumda veliden zuhur eden keramet tabi olduğu peygamberin mucizesi sayılır. Bu çerçevede zuhur eden kerametler Hz. Muhammed'in (s) mucizeleridir. Çünkü keramet peygamberi örnek alıp onun peşinden gitmenin semeresidir. Veliden zuhur eden keramet peygamberin değerini azaltmaz, mucizeyi önemsiz hale getirmez. Tam tersine Peygambere sıkı bir şekilde bağlı olan salih ve takva sahibi bir mü'minden kerametın zuhuru peygamber daha da yüceltir. Çünkü onun yüzü suyu hürmetine veliden keramet zuhur etmektedir. Onun için bu nitelikteki bir keramet aynı zamanda peygamberin süregelen ve yaşayan bir mucizesi olarak kabul edilir. Tâbî olanın ulu olması metbû olanı daha da yüceltir.

d. Şüphesiz farzları eda ederek Allah'a yaklaşmak önemlidir, ama veli farzları ifa ettikten sonra buna ek olarak nafileleri de ifa ettiğinden onun durumu farzları edâ ile yetinenden daha iyidir, keramet bununla ilgilidir.

e. Hayvanları taşımacılıkta kullanılmalarının insanları zorluktan kurtardığını bildiren ayet genel hali ifade ediyor. Keramet ise nadir vukua gelen özel bir hal olup o genelin bir istisnasıdır. İstisnalar kaideyi bozmaz. Delil getirme ve yemin meselesi de böyledir. Keramet Fıkıh/hukuk konularında delil olarak kullanılmaz. O, özel ve kişisel bir haldir, bunu fıkıhla ilişkilendirmek anlamsızdır.

Teftazanî şöyle der: Şaşılacak şeydir ki Ehl-i Sünnet fakihlerinden bazıları İbrahim b. Ethem'in terviye günü Basra'da ve yine aynı gün Mekke'de görülmesi konusunda şöyle derler: "Kim bunun caiz ve mümkün olduğuna itikad ederse kafir olur". İmam Nesefî'nin, "Ka'be evliyadan birini ziyaret ediyormuş, buna inanmak caiz midir?" sorusuna verdiği cevap insafa uygundur; "Ehl-i Sünnet'e göre harikulâde bir şekilde velilerin kerametleri olması caizdir." (Taftazanî, c. II, s. 204) Teftazanî'nin de işaret ettiği gibi bazı kerametlerin kabûlünü kafir olma sebebi sayacak kadar işi ileri götüren Sünnî fıkıhçıları vardır.

f. Hakk Teâlâ'nın salih takva ve istikamet sahibi itaatkar kulları sanıldığı gibi fazla değildir. Yüce Allah (cc) "*çok şükreden kullarımın sayısı azdır*" (Sebe 34/13) buyuruyor. İblis ise Allah'a "*onların çoğunu şükreden kul olarak bulmazsın*" (A'raf 7/17) diyor (bk. Mü'minun 23/78). Allah'ın özel kulları az, çok özel kulları daha azdır. Bu az sayıdaki velilerden zuhur eden kerametler bu hususu sıradan ve alelade bir olay haline getirmez.

g. Kerametın kabûlü kerâmetle mucizenin, nebi ile velinin karıştırılmasına da sebep olmamıştır. Çok az olan istisnaları dışında kaç veli peygamberlik iddia etmiştir? Sûfilîğin yaygın ve etkili olmadığı bir bölgede ve dönemde Müseylemetü'l-Kezzâb ve Esved el-Anesi gibi mütenebbîler çıktı, şair Mütenebbî de sûfî değildi. Sahte peygamberlik iddiası daha çok mehdilik ve mesih inancı ile bağlantılıdır.

h. Sûfilere göre eğer keramet sahibi veli kerameti olduğunu iddia etmiyor ve kerametini gizli tutuyorsa bunun mucize ile karıştırılması söz konusu olamaz. Ama velinin keramet iddiasında bulunmasını caiz görenler de vardır. Bir veliden velilik iddiasıyla birlikte harikulâde bir hal zuhur ederse bunun keramet sayılması için o velinin peygamberin ümmeti olduğunu beyan etmesi ve onun yolunu izlemesi şart kılınır. Bu şarta uyan kişiden zuhur eden harika keramettir, o peygamberin de mucizesidir. Aksi halde harika keramet sayılmaz. Bu durumda keramet mucize anlayışını zedelemeyiz, bilakis onu kuvvetlendirir.

Serrâc'a göre peygamberler mucizeyi halka göstermekle memurdurlar. Bunu yapmazlarsa Allah'ın emrine muhalefet etmiş olacaklarından mucizelerini gizli tutamazlar. Veliler isi kerametlerini gizli tutmakla memurdurlar. İtibar sahibi olmak için bunu halka gösterirlerse emre karşı çıkmış ve günaha girmiş olurlar. Bu durumda velilik de kalmaz.

Peygamberler iman etmeyen katı kalpli kâfirlere karşı mucizeyi delil olarak getirirler. Veliler ise kerameti kendi nefislerine karşı delil olarak kullanırlar. Kerametle kendilerini tatmin edip kesin bir kanaate varırlar. Rızkın az olması veya gecikmesi halinde kötülüğü emretmeyi adet edinen nefsinin sızlanmasını ve kaygılanmasını kerametle engellerler. Velilerde keramet nefisle hesaplaşmanın etkin bir aracıdır.

İbn Salim'e sorulmuş: Velilere bir ikram olarak keramet verilmesinin anlamı nedir? Veliler ihtiyarî olarak dünyayı ve maddi şeyleri terk ettikten sonra ellerindeki taş altına dönüşürse bu nasıl keramet sayılır? Bu durumda Veli gönüllü olarak terk ettiği maddî bir şeye gerisin geri dönmüş olmuyor mu? Cevap: Bir değeri olduğu için bu onlara verilmiş olmuyor. Bunun verilmiş sebebi, kısmetine düşen rızkın elden kaçması veya bunun gecikmesi halinde sızlanan ve tasalanan nefislerine karşı kerameti bir delil olarak kullanıp onu teskin ve tatmin etmektir. Böyle bir kerameti olan veli nefsiyle şöyle hesaplaşır: Ey nefsim! Şu taşı altına dönüştürmeye kadir olan Allah (cc) sana hiç beklemediğin bir yerden rızk vermeye kadir değil midir? Böyle deyip nefislerini eğitir ve edeplendirir. Bu durum, Hz İbrahim'in "ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster" demesi üzerine Allah'ın (cc) "yoksa inanmıyor musun?" demesine, Hz. İbrahim'in de "evet inanıyorum ama kalbim tatmin olsun istiyorum" şeklinde cevap verip haline arz etmesine benzer. (Bakara 2/260). Bunun gibi Allah (cc) nefislerini terbiye ve ıslah etsinler, yakınlerini ziyadeleştirsinler diye velilere keramet verir. Şu halde keramet, nefsi hesaba çekmenin bir aracıdır. Bir peygamberin mucizesi ne kadar fazla ve ziyade olursa o peygamberin o kadar yetkisi artar ve huzurlu olur. Oysa velilerin kerametleri arttıkça endişeleri ve huzursuzlukları da artar. Zira bunun gizli bir ilahi mekr ve sinama olmasından korkarlar. (*el-Luma'*, s. 95).

Keramet veliden bazen onun bunu irade etmesiyle, bazen de gayri ihtiyari olarak zuhur edebilir (Kuşeyrî, s. 662). Fakat kerametın velinin kast ve iradesiyle zuhur etmesinin imkânsız olduğuna kani olanlar da vardır (Taftazanî, *Şerhu'l-Makâsıd*, c. II, s. 203). Diğer bazılarına göre çoğu zaman gayr-ı irâdî olarak velide zuhur eden keramet ender hallerde irâdî ve ihtiyarî olarak da zuhur edebilir. Hatta bazen veli kerametının farkına bile varamaz.

Maddî Sebep-Manevî Sebep

Kerametın hurafelerin, batıl inançların ve tembelliğin kaynağı olduğunu ileri sürüp buna karşı çıkanlar evrende her şeyin sebep-sonuç (illet-ma'lul, nedensellik, belirlemecilik) ilişkisi içerisinde vukua geldiğini, bir şeyin hasıl olması için mutlaka onun sebebine sarılmak (esbaba tevessül etmek) gerektiğini, oysa

kerametlere inananların maddi ve hakiki sebepleri bir yana bırakarak asılsız sebepler uydurduklarını, hayal peşinde koştuklarını, her şeyi kerametle ve ermişlerin himmetleriyle halletme yoluna girdiklerini söylerler ve iddialarını ispatlamak için bir çok örnek de gösterirler. Aslında bu görüş tamamıyla yanlış değildir. Tasavvufta bu görüşün bire bir örtüştüğü pek çok sözde keramet örnekleri vardır. Sebep-sonuç ilişkisi bakımından şu durumu dikkate almak gerekir:

İster fizik, ister sosyal, ister psikolojik türden olsun her olayın kendi cinsinden bir sebebi vardır. Eğer bir şeyin olmasını veya olmamasını istiyorsak mutlaka o şeyin tabîi, hakiki, maddi ve makul sebebiyle işe başlamalıyız. Ve hiçbir zaman bu sebepler hafife almamalı, göz ardı ve ihmal etmemeliyiz. Asıl olan budur. Adetullah ve sünnetullah dediğimiz sosyal ve tabiattaki nizam ve ahenk de budur. Ve İslâm'da bu husus çok önemlidir.

Hayal, vehim, kuruntu ve kurgulamadan ibaret olan uyduruk sebepler ve bunların sonuçları cahil veya kurnaz ve istismarcı bazı kişiler hiçbir maddi ve manevi gerçekliği bulunmayan, sırf kendi uydurdukları bir takım sebeplerden bahsederek bunların arzu edilen sonuçları meydana getireceğini veya arzu edilmeyen şeylerin vukua gelmesine mani olacağını söyler. Vukua gelen veya gelmeyen hususları bu tür hayal ürünü olan düzmece sebeplerle açıklarlar. Bu uyduruk sebepleri de çoğu zaman ermişlerin himmeti ve kerameti olarak gösterirler. Cehaletin ve sömürünün ürünü olan bu durumun aslında tasavvuftaki himmet ve kerametle ilgisi bulunmamakla beraber bunlar çoğu zaman mutasavvıf, şeyh veya derviş kılığında ortaya çıkarlar.

Manevi sebepler, esbabı-ı maneviyye veya ilel-i hafiyye denilen bir takım hakiki sebepler daha vardır ki bunlar dini hayatta son derece önemlidir. Mese-lâ, Hz. Peygamber Bedir Savaşında bir avuç toprak alarak düşman cihetine saçmış, bu da düşmanın mağlup olması ve Müslümanların galip gelmeleri üzerinde etkili olan sebeplerden biri olmuştur (bk. Enfâl, 8/17). Bu örnekte saçılan toprakla elde edilen zafer arasında maddi, tabîi ve aklî anlamda bir sebep-sonuç ilişkisi yoktur ama manevi ve dini anlamda bir sebep-sonuç ilişkisi vardır. Ve bu ilişki sonucun hâsıl olmasında etkili olan hakiki bir ilişkidir. Bu anlamdaki sebep-sonuç ilişkisi ile maddî bir anlamdaki sebep-sonuç ilişkisinin gerçekleştiği düzlemler ve alanlar ayrı ayrıdır. Onun için de bir sebebe tevessül diğerine tevessülü engellemez, tersine biri diğerini tamamlar. "Deveni bağla ve Allah'a tevekkül et." Deveyi hem yular, hem de Hak Teâlâ koruyacaktır. Yuların koruması maddi, Hak Teâlâ'nın koruması manevidir ama her ikisi de aynı zamanda hakikidir.

Yağmurla yağmur duası arasındaki sebep- sonuç ilişkisi de manevi ve dindir. Yağmur yağmasının tabii ve maddî sebepleri vardır. Ama istiskâ duası da manevi bir sebeptir. Tabii sebep- sonuç ilişkisi gözle görülür, akılla kavranır ve tecrübî bir nitelikte iken manevi sebep-sonuç ilişkisi sadece iman ve derûnî tecrübe ile bilinir. Bir mümin inanır ki samimi surette Allah'a Teâlâ'ya yapılan dua ve sunulan niyazla yağmurun yağması arasında bir sebep-sonuç ilişkisi vardır, dua yağmur yağmasının manevî ama hakikî sebebidir. Yapılan dua yağmurun yağmasında nasıl etkili oluyor sorusuna akli ve mantikî bir cevap vermek mümkün değildir. Bunun keyfiyeti tam olarak açıklanamaz. Bundan dolayı bu tür manevî ve dinî sebeplere hafi/gizli sebep denir. Küçükten beri her şeyi maddi sebeplerle anlamaya ve açıklamaya alışık olanlar, zihinleri böyle bir çevrede gelişmiş olanlar veya materyalistler, natüralistler ve pozitivistler bu tür manevi sebepleri anlayamadıklarından bunları da hayal ürünü sayar, yağmur duası yapan müminlerle alay ederler. İşte Tasavvuftaki himmet, dua, niyaz ve keramet olayları da tamamıyla bu nitelikte ve mânevi mahiyettedir. Dinde manevi sebep çok önemlidir, dediğimizde bunu kast ediyoruz. Keramet ve harikalar tabii ve akli düzlemde ayrı bir düzlemde gerçekleştiğinden bunların imkân ve vukuunu aklen ispatlamak ta pek o kadar anlamlı değildir. Bundan dolayı Müslüman bilginler bu tür olayların mahiyetini araştırıp bunların imkân ve vukuunu ispatlama ile meşgul olma yerine daha ziyade içerdikleri mesajlar ve amaçları üzerinde durmuşlardır.

Başta Sühreverdî, Halebi ve İbn Sina olmak üzere bir çok işrakî filozof da keramet ve harikaların imkân ve vukuunu ilmü'n-nefs/psikoloji açısından ele alır ve imkânını gösterir.

Max Planc'ın (ö.1947) kuantum fiziğinde içkin olarak belirsizlik ilkesine yer verilmesi belirlemecilik/determinizmle ilgili klasik fizikle ilgili görüşleri değiştirmiştir. Albert Einstein'in (ö.1955) görelilik/izafiyet temeline dayanan fizik teorisinden sonra determinizm eski önemini kaybetmiştir. Bugün artık sebep-sonuç ilişkisinin zorunluluğundan fazla söz edilmemektedir. Parçacık fiziği ya da yüksek enerji fiziği denilen fizikte harikalara yer bulmak kolaylaşmıştır. Fizikteki son gelişmeler harikalara karşı olanların delillerini zayıflatmıştır.

Parapsikoloji ve Metapsişik Olaylar

Parapsikoloji, psikoloji ötesi anlamına gelir ve şöyle tanımlanır: "Tabiat kanunları ile veya bilinen algı, duyum ve akıl yürütme şekilleriyle açıklanamayan olayları inceleyen bilim."

Parapsikoloji metapsişik olayları inceler. Bunun bilim olup olmadığı tartış-

malı olmakla beraber bugün bunu bir bilim olarak kabul eden bilim adamları vardır. Psikoloji, psişik olayları gözlemleyerek, deneyerek, tekrarlayarak ve ölçerek inceler. Bunun için de pozitif bir bilim kabul edilir. Ama psikolojinin inceleyemediği metapsişik olaylar da vardır. Bu tür olaylar uzun zaman ciddiye alınmamış ve görmezlikten gelinmiştir. İnsanların, günlük hayatta çeşitli şekillerine sıkça rastladıkları bu tür olaylar son zamanlarda bilimsel araştırmaların konusu olmuştur. Bu tür olayların bir kısmı duyu dışıdır, tamamıyla zihinsel-dir. Diğer bir kısmı fiziksel olarak ta algılanabilir türdendir.

Telepati: Düşüncenin duyu dışı algı yoluyla bir kişiden başka bir kişiye aktarılmasıdır. Gizli duyu anlamına gelen kriftestezi de böyledir. Clairvoyance duru görme anlamına gelir. Basiret ve firaseti andırır. Telestezi geleceği bilme demektir. Ön biliş, ön görü, duru görü hiss-i kable'l-vuku, altıncı his hep duyu dışı yollarla alınan bilginin alınış şekillerini ifade eder.

Psikokinezi manevi kuvvetle eşyanın hareket etmesidir. Tabii bir kuvvet olmadan nesnelere hareket etmesine telekinezi denir. Duru görüde eşya zihni, psikokinezi de zihin eşyayı etkiler. Hastalara şifa bahsetme hususu da psychic healing deyimi ile ifade edilir. .

Spiritizma ruh çağırma, ektoplazmi ruhların tecessüdü, reenkarnasyon yeniden doğma, bedenleme anlamına gelir.

Görülen ama açıklanamayan gürültüler, sesler poltergeis denilen bir araştırma alanında incelenir.

Duyu dışı algı (Extrasensory perception) bir araştırma alanıdır.

Bütün bu bahsedilen hususlar akla ve tabiat kanunlarına aykırı görülen, onun için de ciddiye alınmayan ve reddedilen olaylardır. Pozitivist bilim adamlarının tutumu genellikle böyledir. H. Holzer şöyle diyor:

"Hiçbir olağanüstü olay tabiat kanunlarını ihlâl etmez. Eğer ihlâl eder gibi görünürse bu bizim tabiat kanunlarını tam olarak kavrayamamış olmamızdan ileri gelir. Olağanüstü dediğimiz bütün hadiseler daha geniş nitelikteki tabiat kanunları çerçevesinde vukua gelirler. Belki biz bunları bir gün anlayabileceğiz."

Tasavvufta kevnî keramet ve ilmi keramet denilen olağanüstü hal ve hadiseleri hayal, vehim, halüsinasyon diye niteleyip reddedenler parapsikolojik olayları o kadar çok yadırgamadıklarından burada bu hususa kısaca değinme ihtiyacı duyduk. İslâm tarihinde de ulum-ı hafiye ve ulum-ı garibe denilen gizli ve garip ilimler (okültizm) üzerinde duranlar olmuş, bu alanda pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlara ilm-i şa'bede, ilm-i ihfa, ilm-i nirencât, ilm-i havas, ilm-i acaim, ilm-i davet-i kevakih, ilm-i istihzar, ilm-i vefk gibi isimler verilir. Bu ilimlerle meşgul olanlardan bazıları sanatlarını ve yaptıkları işleri keramet gibi gösterip halkı sömürmekten geri durmamışlardır.

Taşköprîzâde Şa'bede, tahyî/illüzyon/gözbağıcılığı meselesinden bahs ederken: "Bu ilim hiffet-i yed üzere mebnidir." der. Ne sihirdir, ne keramet, el çabukluğu marifet. Keskin zeka keramete taş çıkartır. Ve benzeri sözler kerametın gözbağıcılığı, göz boyama ve illüzyonla karıştırılmaması gerektiğine dikkat çeker.

Sünnîlik Kerameti Ne Zaman Kabul Etti?

"Süfîlik bir takım görüntüler ve kendi kendini hipnotize etmeler yüzünden ruhani bir hokkabazlık şekline bürünürken nazarı açıdan da yarı çılgın bir Tasavvuf Felsefesine dönüştü. XI. (h.V) yüzyıla doğru velilerin kerametine olan inanç iyice yaygın bir durum almıştı. Sünnîlik de ihtiyatlı bir şekilde de olsa kerameti kabul etti." (Fazlur Rahman, *İslâm*, çev.: Mehmet Dağ, İstanbul 1981, ss. 193, 200).

Yukarıdaki ifadenin sahibi F. Rahman bu ifadesiyle İslâm'da kerametın bulunmadığını, Sünnîlerin bunu ancak XI. (h.V) asırda kabul ettiklerini anlatıyor. Aslında bu tür ifadeler şarkiyatçılar ve modernist İslâmcılar tarafından daha önce de kullanılmıştır. Bu çevrelerde bu söylem bugün de devam etmektedir. Kerametler önce ilk sûfîler arasında yaygınlaşmış, sonra XI. (h.V) yüzyılda Sünnîlik bunu kerhen kabul etmiş. Daha evvel bunu kabul etmesi söz konusu değilmiş.

Daha evvel de gösterdiğimiz gibi kerametler/harikalar bütün dinlerin, özellikle ehl-i kitap dinlerin özünü oluşturan temel unsurlardandır. Bunsuz bir din düşünmek imkânsızdır. İslâm için de durum budur. Müslümanlar Hz. Peygamber zamanından başlayarak kerametlere/harikalara her zaman inanmışlardır. Zaman zaman tartışılan husus kerametın kendisi değil, kapsamı, içeriği, amacı, değeri ve gerçekleşme şartları ve şekilleridir.

Hiçbir din, özellikle ilâhi din harikasız ve mucizesiz düşünülemez. Harikalar ve mucizeler olsun da bunlar sadece peygamberlerin hayatta buldukları zamanda onlarla ve çevrelerindeki kişilerle ilgili ve sınırlı olsun, denemez. Eğer harikalar ve mucizeler dini bir ihtiyacın ve manevi bir zaruretin gereği olarak vukua geliyor ve manevi ihtiyacı karşılıyorsa buna her zaman ve her yerde ihtiyaç olması lâzım gelir. Son peygamberden sonra geçen 14 asırlık bir dönemde bu tür hususlara daha çok ihtiyaç olması pek tabiidir. Peygamberler yaşarken ve vahyi gelirken Müslim ve gayr-ı Müslimler için gerekli ve yararlı olan harikaların neden daha sonraki insanlar için gereksiz ve yararsız olduğunu iddia etmenin hiçbir makul dinî gerekçesi yoktur. Eğer biri teolojik, diğeri metafizik, üçüncüsü pozitif olmak üzere insan zihninin peş peşe üç halden geçtiğini, nihâi halin pozitif/müspet hal olduğunu, ilk iki halin bebek ve çocuk olma haline benzediğini ve artık geride kaldığını iddia eden Auguste Comte (ö.1857) gibi düşünmüyorsanız bu soruya makul, ikna edici ve inandırıcı bir cevap veremez-

siniz. Bu tür harikalara ihtiyaç olmadığı halde neden dünyanın her tarafında milyonlarca insan hâlâ bunlara inanmakta ve neden sayısız din âlimi bu tür harikaların gereğinden ve yararından bahsedip bunun imkân, cevaz ve vukuunu ispatlamaya çalışmaktadır? Akılsız ya da henüz çocukluk dönemini yaşadıklarından mı yoksa henüz aydınlanma hareketinin getirdiği akıl ve bilim ışığından nasip almamış olmalarından mı?

Hintli din âlimi Seyyid Ahmed Han (ö.1898) ile belirgin ve aşırı şekilde başlayan doğa yasalarının delinemezliği ve harikaların bu yasalara uygun düşecek şekilde yorumlanması hareketi Cemaleddin Efgânî, Muhammed Abduh, Musa Carullah ve Ferid Vecdî, Hindistan'daki Neo-i'tizâl hareketi mensuplarında biraz yumuşatılarak devam etti. Bu hareket Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi aydınlarında ve din adamlarında da az çok etkili oldu. Böyle sert bir reaksiyonun sebebi keramet konusunda ipin ucunun elden iyice kaçmış olması, pek çok hurafe ve bâtil inancın keramet diye halka takdim edilmesi, bunun da akla, mantığa, ilme, fikre, sanata ve teknolojiye zarar vermesidir. Bir aşırılık başka bir aşırılığa doğurmuştur. Sosyal ve dinî hayatta bu tür etki-tepki olayları tabiidir ve her zaman da olmuştur.

Bizim burada üzerinde duracağımız husus: harika ve kerametlerin Kur'an ve Sünnet'teki yerini gösterip bu tür harikaların Sünnî akaid sistemine sonradan ithal edildiğini iddia edenlerin iddiaların hiçbir dinî, tarihî ve ilmî delile dayanmadığını göstermeye çalışmaktır.

Önce şunun bilinmesi gerekir: keramet sadece Sünnî itikadında değil, Mutezile ve Şia da dâhil olmak üzere İslâm itikadında her zaman vardır ve bu itikadın olmadığı hiçbir dönem yoktur.

İmam A'zam Ebu Hanife, (ö.150h.) ilk akaid kitabı olarak kabul edilen el-Fıkhu'l-ekber isimli eserinde mucizeden bahseder ve hemen ardından ekler: "Evliyanın kerametleri vardır." Ebu Hanife gibi fıkıh ilminde büyük otorite olan bir mezhep imamının bu ifadeyi kullanması, ona bağlı olan bütün Hanefî Fakihlerinin, özellikle Maturidî akaid âlimlerinin aynı ifadeyi eserlerinde tekrar etmelerine ve yorumlamalarına sebep olmuş, hiçbir Hanefi alimi bu çizginin dışına çıkamamıştır.

Aynı şekilde ünlü Hanefi alimi Ebu Ca'fer et-Tahari (ö.321) "Evliyadan gelen keramete ve güvenilir ravilerin onlara ait olmak üzere naklettikleri kerametlere iman ederiz." (*el-Akidetu't-Tahaviyye*, Beyrut 1978, s.59) demektedir. Ebu Hafs Necmüddin Neseî (ö.537) çok okunan ve Akaid-i Neseîyye diye bilinen eserinde: "Evliyanın kerametleri sabittir" der. Aynı ifadeyi Hakim Semerkandi (ö.343), Ebu Main en-Neseî (ö.504), Nurettin es-Sâbûnî (ö.580), Ebu'l-Berekat

(ö.710), Kemaleddin Ahmed Beyâzî (ö.1098), Ali b. Osman el-Ûşî (ö.575), Sadru'ş-Şeria(ö.747), İbn Hümam (ö.861), Hızır Bey (ö.863), gibi ünlü Maturidî alimleri de eserlerinde tekrar etmişlerdir.

Eş'arî Mezhebi'nin kurucusu sayılan Ebu'l Hasan Ali b. İsmail el Eş'ari: Allah'ın salih kullarına ayetler/kerametler tahsis etmesi caizdir, der. (*Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, Kahire 1969, c. II, s. 349), diğer bir eserinde: ulu ve yüce Allah'ın salih kullarına ayetler/kerametler tahsis ettiğine ve bunun onlarda zuhur ettiğine kaniyiz, der (*el-İbâne*, Medine 1405, s. 63).

Mezhep imamı bunu söyledikten sonra onu örnek alanların kendisini adım adım izleyecekleri muhakkaktır. Ve öyle de olmuştur. İbn Fûrek, Bakillânî, Cuveynî, F. Râzi, Kazi Beyzâvî, Abdulkadir Bağdâdî, Devvanî, İcî, Seyyid Şerif Cürçânî ve Taftazânî gibi ünlü Eş'arî kelamcıları bu konuda imamlarına tabi olmuşlar ve onu takip etmişlerdir. Hanbeliler ve selef âlimleri de keramete iman konusunda diğer âlimlerle aynı fikirdedirler.

Dikkat edilecek bir hususta şudur: Eş'arî'nin eserlerinde olduğu gibi, sonradan keramet diye adlandırılan hususlara ilk eserlerin çoğunda ayet adı verilmektedir. Ayet denilen harikalara keramet denilmesi sonraki dönemlere ait bir isimlendirmedir. Mucize terimi de öyledir. İlk dönemde bu deyim yoktur, ayet vardır. Mucize de sonradan kullanılmaya başlayan bir tabirdir.

Keramet Ehl-i Sünnet tarafından XI. (h.IV) yüzyılda kabul ve akaid sistemine dâhil (monte) edildi, deyimi şu bakımdan yanlıştır: Sonradan keramet diye adlandırılan ama Kur'an ve Sünnet'te ayet denilen harika olay ve halleri ilke olarak kabul etmek her zaman dinin bir gereği olarak algılanmış olmakla beraber bu husus amentüde sıralanan itikad ilkeleri gibi değildir. Ayrıntıları itibarıyla keramet hiçbir zaman zarurat-ı dîniyyeden, yani İslâm'ın olmazsa olmazlarından değildir. Bunun için dar bir çerçevede kerameti kabul edip geri kalanları kabul etmeyenler hiç bir zaman kâfir sayılmamışlardır. İbn Hazm gibi "keramet peygamberlerin hayatta oldukları zaman vukua gelen bir hal ve hadisedir, ondan sonra olmaz" deyip sonraki kerametleri, yaşayagelen ayetleri/harikaları kabul etmemek hata olsa bile küfrü (tefiri) gerektirmez, zira bu anlamdaki keramet hiçbir zaman zarurat-ı diniyyeden sayılmamıştır.

Keramet ve Safsata

Kerameti inkâr edenler veya keramet olayları anlatıldığında bıyık altından gülüp geçenler, kerameti hafife alan ve bunu çocuksu bir hal, küçüklere anlatılan bir masal gibi görenler zaman zaman bu tür olayları saçma, hezeyan, birsam ve sanrılama olarak niteler, keramet sahiplerinin çelişkili ve tutarsız bir durumda

olduklarını, açıklamalarının bir safсата/demagojiden ibaret bulunduğunu söyler, onları eleştirir ve istihza konusu yaparlar. Düz ve yalın mantıkla keramet sahiplerini ve tutumlarındaki çelişkileri ikide bir öne sürmek öteden beri yapıla gelen eleştiridir. Bu gibi eleştirileri yapmak için âlim olmaya da gerek yoktur. Keramet karşıtı olmak yeterlidir. Bununla ilgili bir iki örnekten bahsetmek maksadımıza açıklık getirecektir:

Feridüddin Attar anlatıyor: Ebu'l-Hasan Harakânî bir gece sohbet ederken dedi ki: Şu anda Falan sahrada eşkıya vurgu vurdu ve şu kadar kişi de yaralandı” Ertesi gün soruşturdular, şeyh’in dediği doğru çıktı. Tuhaftır ki aynı gece şeyh’in oğlunun başı kesilmiş, evinin eşiğine konulmuş ve şeyh’in bundan hiç haberi olmamıştı. Kocasının kerametlerini inkâr etmekle tanınan şeyhin karısı: kilometrelerce uzaktaki bir olaydan haber verdiği halde evinin eşiğine konulan oğlunun kesik başından haberi olmayan bir kişiye ne demeli?” demekten kendini alamamıştı ve mırıldanmıştı.

- İşte olan bu, yalın bir mantıkla olayın yorumlanması da böyle.

İlk bakışta doğru, yerinde ve mantıklı görünen bu itiraz ve eleştiriler dinî bir bakış açısından bakıldığında acaba ne kadar doğrudur? Kur’an ve sünnette bunun benzeri olaylar yok mu?

Bu itiraza şeyh’in verdiği cevap: Evet, öyle, ama sahradaki vurgunu gördüğümüzde perde kaldırılmıştı. Oğlanı öldürdüklerinde ise perde çekilmişti. (*Tezkiretü'l-evliyâ*, Tahran 1346, s. 670).

Şeyh Sa'dî anlatıyor: Adamın biri Hz Ya'kub'a sormuş: Ey içi aydın akıllı ihtiyar! Oğlun Yusuf'un kokusunu ta Mısır'dan aldın da niçin yanbaşındaki Ken'an kuyusunda olduğu zaman o kokuyu almadın? Hz Yakub: Evet öyle ama bizim halimiz çakan şimşeğe benzer. Bir an ortalığı aydınlatır. Sonra kararlık basıverir, zaman gelir semaların zirvesinde bulunur, zaman gelir burunumun ucunu göremem. (*Gülistân*, (çeviri), İstanbul 1991, s. 88).

Kur'an'da oğlu Yusuf'u yitiren Hz Yakub'un çok ağladığı, bu yüzden gözüne ak düştüğü, diğer taraftan daha sonra O'nun kokusunu Mısır'dan aldığını bildirir.(Yusuf, 12/84, 94). Yunus şu dizelerle bu hali anlatır:

*Bir dem gelir söylemez, bir sözü şerh eylemez
Bir dem dilinden dür döğür, dertlilere derman olur.
Bir dem cehalette kalır hiç nesneyi bilmez olur.
Bir dem dalar hikmetlere câlinusu Lokman olur.*

Şeyh Ebu'l-Hasan Harakânî'ye yöneltilen itiraz Hz. Ya'kub için de aynen geçerli değil mi? İki de olağanüstü olay. Arada ne fark var?

Tebuk seferinde Hz. Peygamber, kaybolan bir devesini bulmaları emrini vermişti. Zeyd b. Lusayf isminde bir münafık: Muhammed peygamber değil

mi? Göklerde olup biteni size haber vermiyor mu? Acaba devesinin nerede olduğunu niçin bilmiyor? demişti.

Bunu haber alan Allah Resul'ü buyurdu: Vallahi ben Allah'ın bana bildirdiği şeyden başkasını bilmem. Şu anda Allah onun nerede olduğunu gösterdi. Deve falan vadidedir. Yuları bir ağaca takıldığından orada kalmış. Gidin getirin. Gittiler, tarif edilen yerde buldukları deveyi alıp getirdiler. (İbn Hişam, *es-Sîre*, Kahire 1963, s. 950).

Hız. Peygamber'in Bedir'de düşmana saçtığı bir avuç toprak (Enfâl, 8/17), meleklerin yardıma gelmesi (Enfâl, 8/9) zaferin elde edilmesinin sebeplerinden olmuş ama aynı şey Uhud'a yapılmamıştı.

Onu biliyor da bunu neden bilmiyor, ona gücü yetiyor da buna neden yetmiyor mü'minin değil, münkirin, münafığın mantığıdır. Bu mantığa dayanan inkârcılar ve münafıklar ayetleri ve mucizeleri peygamberlerle istihza için bir araç olarak kullanmışlardır. "*Onlar Allah'ın ayetlerini yalanlamış ve onunla alay etmişlerdi.*" (Rum, 30/10), "*Ey Muhammed senden önceki peygamberlerle de alay etmişlerdi.*" (Ra'd, 13/32).

İbn Arabi istihza edilme bakımından peygamberlerle evliyanın (Resulullah ile veliyullah'ın) aynı kaderi paylaştıklarını eserlerinde sıkça dile getirir.

Mü'minin özel anlamda evliyadan olması için keramet sahibi olmasının şart olmadığını, hatta evliyadan olan bazı müminlerin bunu kendilerinin bile bilmeyecekleri bütün tasavvuf kitaplarında yazılıdır. Velinin nebiden farklı olduğu hususlardan biri de budur. Her nebinin bir mucizesi vardır. Ama her velinin bir kerameti yoktur (Kuşeyrî, s. 667).

Veliden kerametın zuhuruna bazen doğuştan gelen yetenek, fitrî kabiliyet, bazen riyazet ve çekilen çile, bazen de içinde bulunulan hal ve şartlar sebep olabilir. Velide kerametın zuhurunda onun kasıt ve iradesinin de etkisi vardır görüşünde olanlar vardır (Kuşeyrî, s. 667). Bu takdirde bile veli istediği her zaman keramet gösteremez. Bu yönden velinin hali şairin ve bestekârın halini andırır. Şair ve bestekârlar istedikleri her zaman şiir söyleyemedikleri ve beste yapamadıkları gibi velilerde de her istediklerinde keramet zuhur etmez. Bunun olabilmesi için buna uygun bir halin önce Allah tarafından ona ihsan edilmesi lazımdır.

Kerametın zuhurunda içinde bulunulan zaruret ve ihtiyaç hali de önemlidir. Veliden keramet, sıkıntılı zamanlarda, başı darda ve çaresiz kaldığı vakitlerde zuhur eder. Mucize de öyledir. Bunun için "kul bunalmayınca Hızır yetişmez" denilmiştir. Kerametın zuhuru asla bir lüks ve fantezi değildir. Hele hele bir show, bir gösteri, bir çalım satma; bir güç, bir fazilet, bir Allah katında özel ko-

numda bulunma gösterisi hiç değildir. İşin içine bu tür duygu, düşünce ve maksatlar girdi mi zaten harika hal keramet olmaktan çıkar istidrac ve ilahi mekre dönüşür.

Bir mü'minden harika bir halin zuhuru için evliyadan olması gerekmez. Her hangi bir mü'minden de harika bir hal zuhur edebilir. Ancak buna keramet değil, maûne veya magûse denir. (bk. Sülemî, s. 211). Yüce Allah'ın bir mü'minin hulus-ı kalble yaptığı duayı ve yakarışını kabul edip özel anlamda ona yardımını lütuf etmesi ve onu sıkıntıdan kurtarması aslında harika bir olaydır, adına maûne/magûse dense de aslında keramettir. Her mü'minde ve insanda görülen ve: "Tulûat, içine doğma, bir şeyin vukuunu olmadan önce hissetme, uzaktaki bir hadiseyi hissetme, telepati, hatiften bir ses işitme, kalbine nida edilme, firaset nuru ile bakıp görme, basireti ve kalb gözü açık olma..." gibi deyimlerle dile getirilen manevi ve ruhi hallerde aslında bilgi türü, sıra dışı ve olağanüstü hususlardır. Eğer böyle bir hal evliyada zuhur ederse keramet, sıradan bir mü'minde zuhur ederse maûnet/magûse, günah işlemede ve hak hukuk çiğnemede inat eden birinden zuhur ederse istidrac, keyd, mekr, hud'a, imlâ; din düşmanlarından zuhur ederse ihanet/zelil kılma adını alır. Buna kazâ-yı hâcât (ihtiyaçların görülmesi) adını verenler de vardır. Bu açıdan bakıldığında harika ve kerametlerin mutlak olarak dinde fazla önemli olmadığı görülür. Önemli olan bu tür hal ve hadiselerin iman, îkan, ihlas, ahlak, istikamet, salah ve takva sahibi bir Müslüman'da zuhur etmesidir. Keramet denilen harika hal ve hadiseleri önemli ve değerli kılan yalnızca budur.